

บทที่ 11 การพิจารณาของศาลอุทธรณ์

ขั้นตอนการพิจารณาของศาลอุทธรณ์

การพิจารณาของศาลอุทธรณ์มีขั้นตอนอย่างไร?

ในเรื่องนี้แยกพิจารณาได้เป็น 3 ประการ คือ

- 1) ลำดับการพิจารณาคดีก่อนหลัง
- 2) การแถลงการณ์
- 3) การวินิจฉัยคดี

ลำดับการพิจารณาคดีก่อนหลัง

1. ลำดับการพิจารณาคดีก่อนหลัง

การพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์มีขั้นตอนดังนี้ เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับฟ้องอุทธรณ์คำแก้อุทธรณ์ (ถ้าหากมี) และสำนวนคดีครบถ้วนแล้ว ก็จะต้องนำลงสารบบความของศาลอุทธรณ์ตามลำดับที่รับไว้ (ตามมาตรา 235) อุทธรณ์เช่นนี้อาจเป็นอุทธรณ์คำพิพากษาหรืออุทธรณ์คำสั่ง ในด้านการพิจารณากฎหมายได้กำหนดขั้นตอนให้เป็นไปตามลำดับก่อนหลังตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 239 ดังนี้

“อุทธรณ์คำสั่งนั้นจะต้องพิจารณาก่อนอุทธรณ์คำพิพากษาเท่าที่สามารถจะทำได้ แม้ถึงว่าอุทธรณ์คำพิพากษานั้นจะได้ลงไว้ในสารบบความของศาลอุทธรณ์ก่อนอุทธรณ์คำสั่งนั้นก็ดี”

ข้อสังเกต อุทธรณ์คำสั่งตามมาตรา 239 นี้ เป็นกรณีที่ศาลชั้นต้นยังมิได้ชี้ขาดตัดสินคดีเท่านั้น (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1891/2512) กฎหมายจึงกำหนดให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาก่อนอุทธรณ์คำพิพากษา มีปัญหาว่าเหตุใดกฎหมายจึงกำหนดเช่นนี้? ที่กฎหมายกำหนดเช่นนี้ก็ด้วยเหตุผลว่าหากปล่อยเวลาล่วงเข้าไปอาจทำให้คู่ความเสียประโยชน์และทำให้กระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นขัดข้องล่าช้า ทำให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยไม่เที่ยงธรรมได้

การอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณา

แต่ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่า ถ้าเป็นการอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาซึ่งผู้อุทธรณ์ได้ทำพร้อมกับการอุทธรณ์คำพิพากษาจะโดยทำรวมกันมาในคำฟ้องอุทธรณ์ก็ดี หรือคำแก้อุทธรณ์ฉบับเดียวกันก็ตาม ศาลอุทธรณ์ชอบที่จะวินิจฉัยปัญหาทั้งหมดรวมในคำพิพากษาฉบับเดียวกันได้ แนววินิจฉัยของศาลฎีกามีความเห็นที่ไม่จำเป็นต้องแยกวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งและอุทธรณ์คำพิพากษาเป็นคนละฉบับ การวินิจฉัยรวมกันไว้ในคำพิพากษาฉบับเดียวกันไม่ขัดต่อบทบัญญัติมาตรา 239 (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1891/2512)

คำพิพากษาฎีกาที่ 1891/2512

การอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณา ซึ่งทำพร้อมกับการอุทธรณ์คำพิพากษาชอบที่จะรวมกันมาในคำฟ้องอุทธรณ์หรือในคำแก้อุทธรณ์ฉบับเดียวกันแล้วแต่กรณี ศาลอุทธรณ์ชอบที่จะวินิจฉัยปัญหาทั้งหมดนั้นรวมในคำพิพากษาฉบับเดียวกันได้ ไม่ขัด ป.วิ.แพ่ง มาตรา 239 เพราะมาตรานี้ใช้สำหรับกรณีที่อุทธรณ์คำสั่งโดยที่ศาลชั้นต้นยังมิได้ชี้ขาดตัดสินคดีแล้วเท่านั้น

ความมุ่งหมายในการแถลงการณ์

2. การแถลงการณ์

ในการพิจารณาคดีชั้นอุทธรณ์ คดีอาจมีคำแถลงการณ์ได้ โดยผู้อุทธรณ์หรือผู้ยื่นคำแก้อุทธรณ์แถลงการณ์ประกอบคดีของฝ่ายตน คำแถลงการณ์นี้เป็นคำอธิบายฟ้องอุทธรณ์หรือคำแก้อุทธรณ์ให้กระจ่างชัดขึ้น เพื่อประโยชน์แก่การวินิจฉัยให้เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้แถลงการณ์ มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่าคำแถลงการณ์นี้จะมีผลต่อเมื่อมีข้ออุทธรณ์ (หรือฎีกา) ที่จะอธิบาย ถ้าไม่มีข้ออุทธรณ์ (หรือฎีกา) เสียแล้ว ก็ย่อมไม่มีอะไรจะต้องอธิบาย

ประเภทของคำแถลงการณ์

คำแถลงการณ์มีกี่อย่าง?

คำแถลงการณ์มี 2 อย่าง คือ

1. คำแถลงการณ์ด้วยหนังสือ
2. คำแถลงการณ์ด้วยวาจา

กำหนดเวลายื่นคำแถลงการณ์

การยื่นคำแถลงการณ์มีกำหนดเวลาบังคับไว้เพียงใด?

แถลงการณ์ด้วยหนังสือไม่มีกำหนดเวลาบังคับไว้เพียงแต่ยื่นก่อนศาลพิพากษาเท่านั้น ส่วนแถลงการณ์ด้วยวาจามีกำหนดเวลาบังคับในมาตรา 240(1) และมาตรา 241

การขอแถลงการณ์

การขอแถลงการณ์ มีวิธีการขออย่างไร?

การขอแถลงการณ์ต้องขอมาตรง ๆ ในตอนท้ายของคำฟ้องอุทธรณ์หรือคำแก้อุทธรณ์แล้วแต่กรณี ว่ามีความประสงค์จะขอแถลงการณ์ด้วยวาจา ถ้าหากกรณีตอนท้ายของคำฟ้องอุทธรณ์หรือคำแก้อุทธรณ์ไม่ได้ขอแถลงการณ์ด้วยวาจาไว้ หากผู้อุทธรณ์ก็ดีหรือผู้แก้อุทธรณ์ก็ดี ยื่นคำร้องขอแถลงการณ์ในภายหลัง ศาลชอบที่จะยกคำร้องนั้น ตัวอย่างเช่น

คำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 284/2492

โจทก์ฎีกา แต่มิได้ขอแถลงการณ์ด้วยวาจา โจทก์ยื่นคำร้องขอแถลงการณ์ด้วยวาจา ต่อศาลฎีกา ศาลฎีกาสั่งว่าโจทก์ยื่นคำร้องพ้นกำหนดตามมาตรา 241 วรรคแรก จึงให้ยกคำร้อง

คำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 233/2502

จำเลยมีความประสงค์จะมาแถลงการณ์ แต่มิได้ขอแถลงการณ์ด้วยวาจาในท้ายฎีกา ของจำเลย ศาลฎีกาสั่งว่าคู่ความประสงค์จะมาแถลงการณ์ด้วยวาจา ให้ขอมาตอนท้ายฟ้องฎีกา หรือคำแก้ฎีกาตามมาตรา 241, 247

คำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 71/2506

จำเลยยื่นคำร้องขอแถลงการณ์ แต่ไม่ได้ขอมาตอนท้ายฎีกา ศาลฎีกาสั่งว่าจำเลยไม่ได้ขอแถลงการณ์ด้วยวาจามาในท้ายฎีกาตามมาตรา 241 จึงให้ยกคำร้อง

(ดู คร.532/2503, คร.233/2506, คร.36/2513, คร.309/2514 วินิจฉัยแนวเดียวกัน)

การแก้ไขเพิ่มเติมอุทธรณ์พร้อมกับขอแถลงการณ์ด้วยวาจา

มีปัญหามาพิจารณาว่าถ้าเป็นกรณีได้ยื่นอุทธรณ์ไว้แล้วแต่อุทธรณ์นั้นขาดตกบกพร่องอยู่ ผู้อุทธรณ์จึงยื่นคำร้องขอเพิ่มเติมฟ้องอุทธรณ์ และในขณะเดียวกันก็ได้ขอแถลงการณ์ด้วยวาจาไปด้วย ดังนั้นจะถือว่าเป็นการขอแถลงการณ์ด้วยวาจาที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่?

ในเรื่องนี้ ถือไม่ได้ว่าได้ขอคิดตามมากับฟ้องอุทธรณ์ แม้ว่าคำร้องนั้นจะยื่นภายในอายุความก็ตาม คำร้องเช่นนี้ถือได้ว่าเท่ากับเป็นการยื่นคำร้องขอแถลงการณ์มาภายหลังฟ้องอุทธรณ์ (คํานี้คำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 65/2508 ประชุมใหญ่)

การแถลงการณ์ด้วยวาจาไม่เป็นสิทธิของคู่ความ

มีปัญหว่า เมื่อมีการขอแถลงการณ์ด้วยวาจาศาลจะต้องอนุญาตเสมอไปหรือไม่ อย่างไร?

ในเรื่องนี้ ศาลไม่จำเป็นต้องอนุญาตเสมอไป ศาลจะฟังคำแถลงการณ์ของคู่ความหรือไม่ก็ได้ เป็นดุลพินิจของศาล ไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อบทบัญญัติของมาตรา 241 ทั้งนี้ ถ้าศาลเห็นว่าการแถลงการณ์ด้วยวาจาไม่จำเป็นแก่คดี ศาลจะสั่งงดฟังคำแถลงการณ์เสียก็ย่อมได้ (นัยคำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 334/2511)

เมื่อศาลเห็นควรได้ฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจา

ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นสมควรจะได้ฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจา ศาลจะปฏิบัติอย่างไร?

ในเรื่องนี้ ศาลอุทธรณ์จะออกหมายนัดไปยังคู่ความทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายที่ขอแถลงและฝ่ายที่ไม่ได้ขอแถลง และในการฟังคำแถลงในศาลอุทธรณ์ ฝ่ายที่ไม่ได้แสดงความประสงค์ขอแถลงไว้ก็มีสิทธิที่จะแถลงด้วย

ศาลเรียกให้ไปแถลงการณ์ด้วยวาจา

ในกรณีที่คู่ความไม่ได้แสดงความจำนงขอแถลงการณ์ด้วยวาจา แต่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ดี เห็นสมควรจะฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจาประกอบการพิจารณาคดีด้วย เช่นนี้ศาลดังกล่าวจะเรียกให้คู่ความมาแถลงการณ์ จะทำได้หรือไม่?

ปัญหาเช่นนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ศาลมีอำนาจที่จะทำเช่นนี้ได้ เทียบคำสั่งคำร้องที่ 65/2508)

การขอเลื่อนการแถลงการณ์ด้วยวาจา

มีปัญหว่า เมื่อศาลอุทธรณ์มีหมายนัดวันฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจา ถ้าฝ่ายนั้นเกิดมีเหตุขัดข้องไปไม่ได้ จะมีทางแก้ไขประการใด?

เรื่องนี้ คู่ความอาจยื่นคำร้องขอเลื่อนวันนัดฟังคำแถลงการณ์ ส่วนศาลอุทธรณ์จะอนุญาตหรือไม่อนุญาตเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสุดแล้วแต่ดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาจากเหตุผลที่คู่ความขอเลื่อนไว้

ลำดับการแถลงการณ์

การแถลงการณ์ด้วยวาจามีลำดับการแถลงอย่างไร?

เมื่อมีการแถลงการณ์ด้วยวาจา ลำดับการแถลงก็มีการแถลงก่อนหลังกันตามลำดับซึ่งมาตรา 241 วรรคสองกำหนดไว้ดังนี้

- 1) ให้ผู้ขอแถลงเป็นฝ่ายแถลงก่อน แล้วให้อีกฝ่ายหนึ่งแถลงแก้ แล้วผู้ขอแถลง แถลงได้อีกครั้งหนึ่ง
- 2) ถ้าขอแถลงการณืมาทั้งสองฝ่าย ให้ผู้อุทธรณ์เป็นฝ่ายแถลงก่อน
- 3) ถ้าอุทธรณ์มาทั้งสองฝ่ายและต่างขอแถลง ให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาสั่ง

ฝ่ายขอแถลงการณ์ด้วยวาจาไม่ไปแถลง

มีปัญหว่า ถ้าฝ่ายที่ขอแถลงการณ์ไม่มา ฝ่ายที่ไม่ได้ขอแถลงไว้ จะขอแถลงการณ์ได้หรือไม่?

ในเรื่องนี้นักกฎหมายมีความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 ฝ่าย

ฝ่ายแรกเห็นว่า เมื่อฝ่ายขอแถลงไม่แถลง อีกฝ่ายก็ไม่มีสิทธิขอแถลง โดยให้เหตุผลว่า เพราะมาตรา 241 กำหนดในการขอแถลงต้องขอภายในกำหนดระยะเวลาที่กำหนดไว้ เมื่อไม่ได้ขอไว้ จะขอภายหลังไม่ได้ ได้แต่มาแถลงเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งแถลง

อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า กฎหมายให้มีการแถลงได้ในเมื่อมีการขอแถลง เมื่อมีการขอแถลงแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งก็ย่อมมีสิทธิแถลงได้ และศาลก็ได้นัดวันแถลงแล้ว หากไม่ไปให้แถลง ฝ่ายหลังนี้เห็นว่าไม่ถูกต้อง

แนวของศาลในกรณีเช่นนี้ ให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะอนุญาตให้แถลงหรือไม่ก็ได้ โดยพิเคราะห์ถึงคดีเป็นเรื่อง ๆ ไป

การยื่นแถลงการณ์เป็นหนังสือ

ส่วนการยื่นคำแถลงการณ์เป็นหนังสือ โดยปกติเมื่อมีการแถลงการณ์ด้วยวาจาแล้ว ถ้าคู่ความจะยื่นคำแถลงการณ์เป็นหนังสืออีกก็ย่อมทำได้ภายหลังเมื่อได้แถลงการณ์ด้วยวาจาแล้ว แต่ต้องส่งสำเนาไปยังคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งด้วย (ดู มาตรา 186 วรรคสุดท้าย)

การวินิจฉัยคดี

3. การวินิจฉัยคดี

ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยคดีจากอะไร? ที่ไหน?

ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยคดีจากสำนวนความที่ศาลชั้นต้นส่งขึ้นมา คู่ความไม่จำเป็นต้องตามขึ้นมาว่าคดีในชั้นศาลอุทธรณ์ สรุปง่าย ๆ เป็นหลักว่า ศาลอุทธรณ์จะวินิจฉัยโดยเพียงแต่พิจารณาจาก

1. ฟ้องอุทธรณ์
2. คำแก้อุทธรณ์
3. เอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ในสำนวนความที่ศาลชั้นต้นส่งขึ้นมา

(ข้อสังเกต ศาลจะเอาข้อเท็จจริงมาเพิ่มเติมใหม่อีกไม่ได้) แต่หลักข้างต้นนี้มีข้อยกเว้นบางประการ ดังที่มาตรา 240 บัญญัติไว้ว่า

“ศาลอุทธรณ์มีอำนาจที่จะวินิจฉัยคดีโดยเพียงแต่พิจารณาฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ เอกสารและพยานหลักฐานทั้งปวงในสำนวนซึ่งศาลชั้นต้นส่งมา เว้นแต่

(1) ศาลอุทธรณ์ได้นัดฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจาตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 241 แต่ถ้าคู่ความฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาศาลในวันกำหนดนัด ศาลอุทธรณ์อาจดำเนินคดีไปได้ และคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์นั้น ไม่ให้ถือเป็นคำพิพากษาโดยขาดนัด

(2) ถ้าศาลอุทธรณ์ยังไม่เป็นที่พอใจในการพิจารณาฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ และพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวน ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 238 และเฉพาะในปัญหาที่อุทธรณ์ ให้ศาลมีอำนาจที่จะกำหนดประเด็นทำการสืบพยานที่สืบมาแล้วหรือพยานที่เห็นสมควรสืบต่อไป

และพิจารณาคดีโดยทั่ว ๆ ไป ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายนี้สำหรับการพิจารณาในศาล
ชั้นต้นและให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการพิจารณาในศาลชั้นต้นมาใช้บังคับ
โดยอนุโลม

(8) ในคดีที่คู่ความอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าศาลชั้นต้นยังมีได้
พิจารณาหรือวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็น ให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจทำ
คำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงเช่นว่านั้น แล้วพิพากษาไปตามรูปความ”

ความหมายของข้อยกเว้น (1)

ข้อยกเว้น (1) หมายความว่าอย่างไร?

ข้อยกเว้นของอนุมาตรา 1 นี้ หมายความว่า การนัดฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจาจะต้อง
เป็นไปตามบทบัญญัติของมาตรา 241 ดังที่กล่าวมาแล้ว ถ้าหากคู่ความฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายไม่
มาศาล ศาลอุทธรณ์ก็ยังคงดำเนินคดีต่อไปได้ ไม่ถือว่ามี การขาดนัดเช่นกรณีการพิจารณาใน
ศาลชั้นต้น

ความหมายของข้อยกเว้น (2)

มีปัญหาว่า ในการพิจารณาคดีต่อไปนี้ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าพยานหลักฐานที่ปรากฏ
ในสำนวนยังไม่เพียงพอในการวินิจฉัยคดี ศาลอุทธรณ์จะทำการสืบพยานต่อไปได้หรือไม่?

ดังที่เราได้ศึกษากันมาแล้วว่า การวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์มีหลักอยู่ที่ว่า ศาลอุทธรณ์
มีอำนาจวินิจฉัยคดีโดยเพียงแต่พิจารณาฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ เอกสารและหลักฐานทั้งปวง
ในสำนวนความซึ่งศาลชั้นต้นส่งขึ้นมาเท่านั้น

แต่ตามปัญหานี้ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าสำนวนที่ศาลชั้นต้นทำมายังทำการสืบพยานหรือ
ทำการพิจารณาขาดตกบกพร่องอยู่ ยังไม่เพียงพอแก่การวินิจฉัยคดี ศาลอุทธรณ์ก็มีอำนาจที่จะ
ทำการพิจารณาเพิ่มเติมโดยการสืบพยานที่สืบมาแล้วหรือพยานที่ควรสืบต่อไปได้อีก ดังที่
ปรากฏในข้อยกเว้นของมาตรา 240(2) ตัวอย่างเช่น โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์ตามพินัยกรรม
จำเลยสู้ว่าพินัยกรรมที่โจทก์อ้างเป็นพินัยกรรมปลอม คู่ความเคยขอให้สืบผู้เชี่ยวชาญที่ได้
พิสูจน์พินัยกรรม แต่ศาลชั้นต้นเห็นว่าไม่จำเป็นให้สืบแล้วตัดสินไป ดังนี้ ศาลอุทธรณ์อาจ
ให้สืบพยานผู้เชี่ยวชาญได้

ศาลอุทธรณ์ไม่จำเป็นต้องดำเนินการเอง

มีปัญหาว่า ศาลอุทธรณ์จำเป็นต้องดำเนินการสืบพยานเองหรือไม่อย่างไร?

ในปัญหาที่ ถ้าพิจารณาจากมาตรา 240(2) แล้วกฎหมายกำหนดให้ศาลอุทธรณ์เป็นผู้ดำเนินการเอง แต่ศาลอุทธรณ์ก็มีอำนาจที่จะให้ศาลชั้นต้นดำเนินการแทน ทั้งนี้โดยอาศัยมาตรา 240(2) ประกอบกับอำนาจของศาลซึ่งกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ ดังที่ปรากฏตามมาตรา 16(2)

ในด้านการปฏิบัติ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วศาลอุทธรณ์มักจะให้ศาลชั้นต้นซึ่งเป็นศาลเจ้าของสำนวนเป็นผู้สืบพยานให้ ตัวอย่างเช่น ผู้อุทธรณ์ได้อ้างเอกสารไว้แล้ว แต่เรียกไม่ได้ คงส่งได้แต่สำเนา เพิ่งปรากฏว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งนำมาส่งศาลเมื่อศาลชั้นต้นตัดสินแล้ว เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมศาลอุทธรณ์อาจสั่งให้รับเอกสารนี้ไว้เป็นพยานหลักฐานในคดี ให้ศาลชั้นต้นสืบพยานประกอบเอกสารฉบับนี้ต่อไปตามกระบวนการความ เสร็จแล้วส่งสำนวนคืนศาลอุทธรณ์ (นัยคำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ 315/2506) เป็นต้น

แต่ขอให้นักศึกษาสังเกตด้วยว่า ที่กฎหมายให้อำนาจศาลอุทธรณ์กำหนดประเด็นสืบพยานนั้น จำกัดเฉพาะในปัญหาที่อุทธรณ์ และต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 238 นั่นก็คือ ต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยไว้จากพยานหลักฐานในสำนวน ตัวอย่างเช่น

โจทก์อ้างว่าเป็นทายาทโดยธรรม ฟ้องเรียกทรัพย์สินของเจ้ามรดกจากจำเลย จำเลยต่อสู้ว่าโจทก์มิได้เป็นทายาทโดยธรรม และเจ้ามรดกได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยแล้ว ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่า โจทก์เป็นทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก พินัยกรรมที่จำเลยอ้างเป็นพินัยกรรมปลอม ตัดสินให้โจทก์ชนะ จำเลยอุทธรณ์เฉพาะประเด็นที่ว่า พินัยกรรมปลอมหรือไม่ จำเลยเถียงว่าไม่ปลอม ดังนี้ ศาลอุทธรณ์จะให้สืบพยานต่อไปในประเด็นที่ว่า โจทก์เป็นทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกหรือไม่อีกไม่ได้ เพราะไม่มีปัญหาที่อุทธรณ์ขึ้นมา (คู่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1761/2512, 949/2513)

ก่อนจะศึกษาต่อไปควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับ มาตรา 238 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ภายใต้บังคับมาตรา 243(3) ในคดีที่อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายนั้น การวินิจฉัยปัญหาเช่นว่านี้ ศาลอุทธรณ์ไม่ต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยจากพยานหลักฐานในสำนวน”⁽¹⁾

(1) มาตรานี้ยกเลิกโดย พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2499 มาตรา 18 โดยใช้ความใหม่ดังกล่าวแทน

ข้อสังเกต

- 1) มาตรา 238 นี้ เป็นบทบัญญัติว่าด้วยอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย ซึ่งในคดีนั้น อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย จะอุทธรณ์ข้อเท็จจริงไม่ได้
- 2) สารระสำคัญอันเป็นหลักใหญ่ของมาตรา 238 คือ ข้อเท็จจริงต้องยุติแล้วโดยศาลชั้นต้น

ความหมายของมาตรา 238

ในมาตรา 238 ที่ว่า “ในคดีที่อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมาย” มีความหมายว่าอย่างไร?

หมายความว่า เฉพาะคดีซึ่งกฎหมายห้ามอุทธรณ์ข้อเท็จจริง ถ้าเป็นคดีที่อุทธรณ์ข้อเท็จจริงก็ได้และข้อกฎหมายก็ได้แต่คู่ความอุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น (ไม่ได้อุทธรณ์ข้อเท็จจริงด้วย) เช่นนี้คดีที่ไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 238 ทั้งนี้ข้อห้ามตามมาตรา 238 นั้น มุ่งหมายถึงคดีที่ต้องห้ามไม่ให้อุทธรณ์ในข้อเท็จจริงแต่ให้อุทธรณ์ได้เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นถ้าเป็นคดีที่อุทธรณ์ได้ทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย แต่คู่ความอุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย ศาลอุทธรณ์ไม่จำเป็นต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นฟังมา แต่ศาลอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสียใหม่ได้ ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1484/2512

โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยรื้อกันสาดตึก และย้ายเครื่องทำความเย็นที่รูก้าออกไปจากเขตที่ดินของโจทก์ ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง แต่ไม่ตัดสิทธิโจทก์ที่จะว่ากล่าวเกี่ยวกับค่าใช้ที่ดิน โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

โจทก์ฎีกา มีปัญหาข้อกฎหมายตามฎีกาของโจทก์ว่าโจทก์อุทธรณ์เป็นปัญหาข้อกฎหมาย มิได้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ศาลอุทธรณ์ต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยจากพยานหลักฐานในสำนวน

ศาลฎีกาเห็นว่า แม้อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย แต่คดีนี้ไม่ห้ามอุทธรณ์ในข้อเท็จจริง ฉะนั้น ศาลอุทธรณ์ไม่จำเป็นต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นฟังมา เพราะมิใช่คดีที่อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย ตาม ป.วิ.แพ่ง มาตรา 238 ศาลอุทธรณ์ย่อมมีอำนาจวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสียใหม่ได้

ตัวอย่างกรณีข้อเท็จจริงยุติ

คดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าออกจากอสังหาริมทรัพย์ ค่าเช่าไม่เกินเดือนละ 2,000 บาท ต้องห้ามมิให้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ศาลชั้นต้นสั่งรับอุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายดังนี้ข้อเท็จจริงย่อมเป็นยุติแต่ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์จะต้องฟังข้อเท็จจริงอย่างเดียวกับศาลชั้นต้น จะวินิจฉัยเป็นอย่างอื่นย่อมไม่ชอบด้วยวิธีพิจารณา (คำพิพากษาฎีกาที่ 451/2515) ฉะนั้นในกรณีเช่นนี้ศาลอุทธรณ์จะสั่งให้สืบพยานเพิ่มเติมในข้อเท็จจริงซึ่งต้องฟังเป็นยุติแล้วไม่ได้ (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 2415/2516 ประกอบ)

ข้อสังเกต

ข้อเท็จจริงที่จะเป็นยุติตามมาตรา 238 นั้น จะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยจากพยานหลักฐานในสำนวนด้วย เมื่อเป็นข้อเท็จจริงที่วินิจฉัยจากพยานหลักฐานในสำนวนแล้ว และเป็นกรณีต้องห้ามตามมาตรา 238 ห้ามอุทธรณ์ในข้อเท็จจริง เมื่อศาลชั้นต้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นมาประการใด ศาลอุทธรณ์จะแก้ไขไม่ได้ ต้องถือตามที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยมา

ข้อยกเว้นหลักมาตรา 238

มีบ้างไหมที่ศาลอุทธรณ์ไม่จำต้องถือข้อเท็จจริงตามศาลชั้นต้นเสมอไป ถ้ามี มีในกรณีใดบ้าง?

เรื่องนี้ โดยหลักของมาตรา 238 กำหนดให้ศาลอุทธรณ์ต้องถือข้อเท็จจริงตามศาลชั้นต้น แต่ก็มีกรณีศาลอุทธรณ์ไม่จำต้องถือตามศาลชั้นต้น โดยเฉพาะได้แก่กรณีตามมาตรา 243(3) ซึ่งเป็นบทบัญญัติยกเว้นของมาตรา 238 กล่าวคือในกรณีต่อไปนี้

- (ก) ศาลชั้นต้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นผิดกฎหมาย ศาลอุทธรณ์อาจฟังข้อเท็จจริงใหม่ได้
- (ข) ข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นฟังมาไม่พอแก่การวินิจฉัย ศาลอุทธรณ์อาจให้ศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงเพิ่มได้

(ศึกษารายละเอียดในมาตรา 243)

ให้นักศึกษาหวนกลับมาพิจารณามาตรา 240(3) อันเป็นข้อยกเว้นประการที่ 3 ของวรรคต้น

มาตรา 240(3) นี้ เป็นข้อยกเว้นหลักที่ว่า “ศาลอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยคดีโดยเพียงแต่พิจารณาฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ เอกสารและพยานหลักฐานทั้งปวงในสำนวนความซึ่งศาลชั้นต้นส่งขึ้นมา...ฯลฯ” แต่มาตรา 240(3) นี้ เป็นเรื่องที่คู่ความอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย แต่ศาลอุทธรณ์เห็นว่าศาลชั้นต้นยังไม่ได้พิจารณาหรือวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็น ศาลอุทธรณ์มีอำนาจทำคำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาปัญหาเช่นว่านั้นเสียก่อนได้ เช่น คดีพิพาทด้วยเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน จำเลยอุทธรณ์เพียงในปัญหาข้อกฎหมายว่าจำเลยได้กรรมสิทธิ์เพราะอายุความปรบภัยแล้วจำเลยจึงใช้อายุความปรบภัยย้อนโจทก์ผู้เป็นเจ้าของเดิมได้ แต่ศาลชั้นต้นไม่ได้พิจารณาหรือวินิจฉัยในประเด็นที่ว่าจำเลยได้ครอบครองปรบภัยหรือไม่ ดังนี้ ศาลอุทธรณ์ชอบที่จะทำคำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาประเด็นที่ว่านั้นอันเป็นข้อเท็จจริงเสียก่อนได้

(ศึกษารายละเอียดมาตรา 243 ได้ ในหัวข้อการชี้ขาดตัดสินอุทธรณ์)

ข้อเปรียบเทียบมาตรา 240 (2) และ (3)

เปรียบเทียบความแตกต่างของมาตรา 240(3) กับอนุมาตรา (2)

ข้อแตกต่างของมาตรา 240 ระหว่างอนุมาตรา 3 และอนุมาตรา 2 ซึ่งนักศึกษามักจะสับสนในการศึกษา ใครเสนอแนะให้แยกทำความเข้าใจในความแตกต่างอันเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

มาตรา 240(2) เป็นเรื่องศาลอุทธรณ์เห็นว่าศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยประเด็นในคดีแล้วหรืออีกนัยหนึ่งว่า ศาลชั้นต้นสืบพยานมาแล้ว แต่ศาลอุทธรณ์เห็นว่ายังไม่หมดเปลือก ศาลอุทธรณ์อยากจะฟังพยานเพิ่มเติมอีกเพื่อจะชี้ขาดได้ อันเป็นเรื่องอุทธรณ์ในข้อเท็จจริง

ส่วนมาตรา 240(3) ตัวบทใช้ถ้อยคำว่า “ในคดีที่คู่ความอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย” ต้องแยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ

1) คดีที่อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมาย กรณีจะไปเข้ามาตรา 238 กับมาตรา 240(3)

2) คดีที่อุทธรณ์ในข้อเท็จจริงได้ด้วย แต่ว่าคู่ความเลือกอุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย กรณีนี้จะไม่เข้ามาตรา 238 กับมาตรา 240(3) แต่จะไปเข้ามาตรา 225 ถ้าไม่อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ปัญหาข้อเท็จจริงย่อมไม่เป็นประเด็นขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์ ๆ ไปแต่ละข้อข้อเท็จจริงไม่ได้ ต้องฟังข้อเท็จจริงตามศาลชั้นต้น (แต่ไม่ใช่เป็นเพราะกรณีตามมาตรา 238 แต่เป็นเพราะไม่ได้อุทธรณ์เป็นประเด็นไว้ตามมาตรา 225) แต่ผลเหมือนกับมาตรา 238

ในที่สุดแห่งความแตกต่างสรุปได้ว่า

มาตรา 240(2) เป็นเรื่องอุทธรณ์ข้อเท็จจริง โดยศาลอุทธรณ์เห็นว่าพยานยังไม่พอให้สืบพยานใหม่

มาตรา 240(3) เป็นคดีที่อุทธรณ์ได้ทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย แต่คู่ความอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย แต่ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ในการวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายยังมีประเด็นข้อเท็จจริงบางข้อซึ่งศาลชั้นต้นยังมิได้พิจารณาทำให้ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายไม่ได้ ศาลอุทธรณ์มีอำนาจทำคำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาหรือวินิจฉัยข้อเท็จจริงเช่นว่านั้นเพื่อศาลอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายได้ตามความจำเป็น หรือกล่าววนัยหนึ่งว่า อนุมาตรา 3 นี้เป็นเรื่องศาลชั้นต้นยังมิได้พิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็นศาลอุทธรณ์จึงให้ศาลชั้นต้นพิจารณาได้เฉพาะข้อเท็จจริง แต่อำนาจพิพากษาคัดแก้ศาลอุทธรณ์คั่งนั้นบางคดีอาจใช้ทั้งมาตรา 240(2) และ (3)

เปรียบเทียบมาตรา 240(3) กับมาตรา 243(3)(ข)

เนื่องจากมาตรา 240(3) มีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับมาตรา 243(3)(ข) ในการศึกษาถ้าจะให้เข้าใจง่ายควรแยกมาตรา 243 ออกเป็นส่วน ๆ ก่อน จะเห็นว่ามาตรา 243 แยกออกแล้วได้ 3 อนุมาตรา ดังนี้

- ๑) อนุมาตรา 1 เป็นเรื่องศาลชั้นต้นปฏิบัติผิดในชั้นพิพากษา
- ๒) อนุมาตรา 2 เป็นเรื่องศาลชั้นต้นปฏิบัติผิดในชั้นพิจารณา
- ๓) อนุมาตรา 3 แยกเป็น 2 ข้อ คือ

(ก) เป็นเรื่องศาลชั้นต้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงผิดต่อกฎหมาย เช่นไม่มีข้อเท็จจริง ไม่มีพยานหลักฐานสนับสนุน ไม่มีประเด็น ฯลฯ เป็นต้น ในกรณีเหล่านี้ศาลอุทธรณ์ฟังข้อเท็จจริงใหม่ได้

(ข) เป็นเรื่องข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นฟังมาไม่พอแก่การวินิจฉัยข้อกฎหมาย ศาลอุทธรณ์ให้ศาลชั้นต้นพิจารณาคดีใหม่

ส่วนที่มาตรา 243(3)(ข) ไปคล้ายคลึงกับมาตรา 240(3) ซึ่งทำให้สับสนได้ง่าย ควรแยกสาระสำคัญออกเป็นข้อแตกต่างในการศึกษา ดังนี้

มาตรา 243(3)(ข) เป็นเรื่องศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงมาไม่พอแก่การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย

ส่วนมาตรา 240(ง) เป็นเรื่องศาลชั้นต้นยังไม่ได้พิจารณาหรือวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็นอันใดอันหนึ่งที่จำเป็นแก่การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย

สรุปให้จำง่าย ๆ ได้ดังนี้

มาตรา 240(ง) เป็นเรื่องของศาลชั้นต้นยังไม่ได้พิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็นให้เพียงพอ

มาตรา 243(ง)(ข) เป็นเรื่องศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงมา แต่ไม่พอแก่การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย

สรุปโดยย่อ

โดยสรุป ขั้นตอนโดยย่อในการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ เป็นดังนี้

เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับสำนวนคดีตลอดจนพยานหลักฐานต่าง ๆ จากศาลชั้นต้นนั้น ๆ แล้ว ก็จะนำคดีลงสารบบความของศาลอุทธรณ์โดยไม่ชักช้า (ตามมาตรา 235) และในการพิจารณาคดีนั้นคู่ความหรือผู้อุทธรณ์อาจมีการร้องขอแถลงการณ์ประกอบการพิจารณาด้วย เมื่อศาลอุทธรณ์เห็นสมควรจะฟังคำแถลงการณ์ก็จะออกหมายนัดไปยังคู่ความทุกฝ่ายที่ขอแถลง และฝ่ายที่ไม่ได้แถลงด้วย ในการฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจา นี้ ฝ่ายที่ไม่ได้แสดงความจำนงขอแถลงการณ์ไว้ก็ยังมีสิทธิจะแถลงด้วย (ตามมาตรา 241) อนึ่งถึงแม้ว่าคู่ความไม่ได้แสดงความจำนงขอแถลงการณ์ไว้แต่ศาลอุทธรณ์เห็นสมควรจะฟังคำแถลงการณ์ ศาลอุทธรณ์ก็ยังมีอำนาจเรียกคู่ความมาแถลงการณ์ได้ แต่ถ้าหากว่าศาลอุทธรณ์เห็นว่าการแถลงการณ์ด้วยวาจาในชั้นอุทธรณ์ไม่จำเป็นแก่คดี ศาลอุทธรณ์ก็จะสั่งงดฟังคำแถลงการณ์เสียก็ได้ ขั้นตอนต่อจากนั้นก็เริ่มการวินิจฉัยคดี โดยพิจารณาจากคำฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ (ถ้ามี) พยานหลักฐานต่าง ๆ ในสำนวนความซึ่งศาลชั้นต้นส่งมาให้ โดยที่ตัวความไม่ต้องไปทำการสืบพยานอีกแต่อย่างใด เมื่อศาลพิจารณาจากพยานหลักฐานต่าง ๆ แล้ว ศาลอุทธรณ์ก็ต้องชี้ขาดตัดสินคดีนั้นออกมาเป็นผลในรูปของคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วแต่กรณี เพื่อให้คู่กรณีทราบและปฏิบัติตามต่อไป